

פת עכום שיעור א'

יסוד הגזירה ואם התירוהו ב"ד

- (1) משנה מסכת שבת דף יג:
- (2) ירושלמי מסכת שבת פרק א' הלכה ד'.
- (3) משנה מסכת עבודה זרה דף לה:
- (4) גמרא שם ("והפת – דארמאי").
- (5) גמרא דף לז. "מיסתמיך – אנא שראי אחריתי".
- (6) תוספות דף לה: ד"ה מכלל.
- (7) רי"ף דף יד: (בדפיו "ירושלמי – פלטר").
- (8) רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה יב.
- (9) ר"ן דף יד-יד: (בדפי הרי"ף) ד"ה רבי יוחנן אמר.
- (10) חידושי הריטב"א דף לה: ד"ה מכלל.
- (11) רא"ש פרק ב' סימן כז.
- (12) טור יו"ד סימן קיב (סעיף ב').
- (13) בית יוסף שם ד"ה ולדעת א"א.
- (14) שולחן ערוך שם סעיף ב'.
- (15) ש"ך שם סעיף קטן ח'.
- (16) מטה יהונתן שם.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שבת פרק א הלכה ד

ר' יונתן בעי ולא כן תניין שאין ב"ד יכול לבטל את דברי ב"ד חבריו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין. אתא רב אבון רב יהודה בשם שמואל לא שנו אלא חוץ לשמונה עשרה. הא בתוך שמונה עשרה אפילו גדול אינו מבטל מפני שעמדה להן בנפשותיהן.

חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף לה עמוד ב

מכלל דאיכא מאן דשרי אין דכי אתא רב דימי כו'. איכא למידק טובא היכי מוכח מהני עובדי דאיכא מאן דשרי, שהרי אין כאן אלא מה שהיו העם טועים וסבורים בדברי רבי, ועוד הרי התלמוד צווח ואומר ולא היא לא התיר רבי את הפת, ויש שפירש מכלל דאיכא מאן דסבר דשריוה בית דין, ואמאי אין דכי אתא כו', ולפי זה אין לנו שום היתר בפת של גוים לא בדברי רבי חלבו ולא בדברי רבי יוחנן כי כל דבריהם במה שסוברין העם לומר, וזה דעת הר"ם הלוי ז"ל, ודחה גם כן הירושלמי שהביא רבינו אלפסי ז"ל ואומר שהוא חולק על גמרא שלנו והוא כדעת כסבורים העם לומר, ויש מרבתי אומר כי באמת אין לנו היתר בפת של נכרים כלל מתוך דברי רבי, ותדע שהרי אמרו לרבי יהודה נשיאה בימין תתיר לנו את הפת, ואין לנו היתר אלא מדברי הירושלמי בלבד שאומרים שנמנו עליו האחרונים והתירוהו משום חיי נפש, וכיון דהלכה רופפת היא וגזירה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה כדאי הוא הירושלמי בזה לסמוך עליו, ונראה שאין זה דרך הגאונים ז"ל ולא דרך התוספות שכולם התירו פת של פלטר גוי גם כדברי רבי יוחנן וכדברי רבי חלבו, גם תמהני מאד היכי שקלו וטרו רבי יוחנן ורבי חלבו לפרש מה הטעות הדעת שהיו סבורים העם לומר, ועוד דדייק רבי יוחנן בלישניה לומר לא [אמרן כו'].

והנכון בעיני כי בימי האמוראים נהגו היתר בפת פלטר של גוים ועל זה אמר רב כהנא אמר רבי יוחנן דפת זה שאלו נוהגין היתר לא הותרה בבית דין אלא האחרונים התירוהו מפני חיי נפש, ותלו ההיתר במה שסוברין העם לומר בדברי רבי שהתירו שנהגו עליו היתר, ואף על פי שהיה מנהג בטעות הוראה לית לן בה, דהא תלמודא פת גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה היא, ולכך אמרו לרבי יהודה נשיאה בימינו תתיר לנו את הפת, והשיב דאם כן קרי ליה בי דינא שריא הא לאו הכי היה מתיר להם, והיינו ודאי מן הטעם שאמרנו שהוא עצמו הטעם שהתיר את השמן כדאיאתא לקמן, וכל גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה שורת הדין שאין צריך שום בית דין להתירו, אלא שחשו לכבוד בית דין

הראשון להצריך לו ב"ד קצת ואפילו הוא בית דין קטן מן הראשון מאד, ולפיכך כל שנהגו העם היתר כתלויים באילן גדול וכהיתר ב"ד חשוב, לא חשו לאסור להם וקיימו מנהגם, ומכל מקום לא התירו אלא כפי מה שנתלו בהוראת בית דין החשוב לפי סברתם, דתו ליכא למיחש לזלזול בית דין הראשון, וזהו שאמרו כאן מכלל דאיכא מאן דשרי וטרחו לפי מה שסוברים העם לומר, לפי שמכאן יצא להם ההיתר וזהו מה שקיימו האחרונים מנהגם ועשו מה שלא הותר בבית דין כאילו הותר, וזה נראה לי טעם נכון ומישב לשון הגמרא וכן הסכים על ידי מ"ו הר"א הלוי ז"ל, וזהו מה שאמרו בירושלמי פת מהלכות של עמעום הוא כלומר שלא בא ההיתר ברור אלא מגומגם, נמנו עליו והתירוהו מפני חיי נפש ובלבד מן הפלטר ע"כ, וזה מבואר כדברינו, ולפי זה מה שאמרו לרבי יהודה נשיאה בימיך תתיר לנו את הפת לא הוצרכו לכך אלא מפני פת של בעל הבית או של פלטר במקום פלטר ישראל בעיר, דאיך כבר הותר. הא דאמרינן במעשה דרב דימי כסבורין העם לומר התיר רבי את הפת, פירושו שהתירו בשדה כמעשה שהיה פת של בעל הבית בדבר דימי לא הוזכר פלטר, ועל זה אמר רב יוסף שלא כך היה מעשה שלא דבר כלום בפת של בעל הבית.

שור יורה דעה הלכות מאכלי עובדי כוכבים סימן קיב

וגזירת הפת לא נתפשטה בכל המקומות וכתב א"א הרא"ש ז"ל וע"ז סומכין הגדולים שאינן אוסרין אותו לבני מדינתן שנוהגין בו היתר כי הם אומרים שהם מהמקומות שלא פשט איסורו שם ועוד סומכין על מה שכתוב בחלוף מנהגים שבין בני ארץ ישראל לבני בבל מי שהתענה ג' ימים מותר בפת של עו"ג משום חיי נפש וברוב מקומות גליותינו אין פלטר ישראל מצוי והוי כאילו התענה ג' ימים ע"כ ויש אוסרין אותו אלא א"כ התענה ג' ימים ממש ויש מהגאונים שהתירוהו בשבת אם אין לו מה לאכול משום עונג שבת ולדעת א"א הרא"ש ז"ל אין חילוק בין פת של בעל הבית לשל פלטר אבל קצת מהמחברים חלקו בין של בעל הבית לשל פלטר דלא שייך חתנות אלא בשל בעה"ב הלכך אסרוהו בכל ענין חוץ מבמקום סכנה אבל של פלטר אין כאן כ"כ קירוב דעת שבאומנתו הוא עוסק. וכן מחלק בירושלמי שמתיר לקנות מפלטר של עו"ג במקום שאין פלטר של ישראל מצוי וכתב הרשב"א אפילו יש שם פלטר של ישראל אם אין הפת של פלטר ישראל כפת הפלטר של עו"ג מותר כיון שערב עליו יותר ואין נראה כן מן הירושלמי שלא התיר אלא במקום שאין פלטר ישראל מצוי אבל אם הוא מצוי אלא דשל עו"ג ערב לו יותר לא התיר:

בית יוסף יורה דעה סימן קיב

ולדעת א"א ז"ל אין חילוק בין פת של בעל הבית לשל פלטר אבל קצת מהמחברים חילקו בין של בעל הבית לשל פלטר וכו'. מה שכתב שקצת מהמחברים חילקו ביניהם כבר נתבאר כן בדברי הרשב"א וגם הרמב"ם בפרק י"ז (הי"ב) כתב אף על פי שאסרו פת גוים יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחין פת [מן] הנחתום הגוי וכו' אבל פת בעלי בתים אין שם מי שמורה בה להקל שעיקר הגזרה משום חתנות ואם יאכל פת בעלי בתים יבא לסעוד אצלו אך מה שכתב דלדעת הרא"ש אין חילוק בין פת של בעל הבית לשל פלטר לא ידענו מנין לו שהרי הוא כתב לישנא דרבי חלבו דמדכר פלטר וגם הירושלמי (ע"ז שם) דקאמר הלכה כדברי המתיר ובלבד מן הפלטר וכן כתב בפירוש בתשובה כלל י"ט (סי' כ) וז"ל ובמקום שנהגו על פי הירושלמי לקנות מן הפלטר ולאסור של בעלי בתים של פלטר מותר בכל ענין אפילו אם קנאו בעל הבית ממנו ושל בעלי בתים אסור בכל ענין ואין לו היתר עד כאן לשונו והרי דברים אלו כדברי המחברים ממש דיש מקומות שמקילין ע"פ הירושלמי בפת של פלטר אבל פת של בעל הבית אין מי שמורה בה היתר: וכתוב במרדכי (סי' תתל) דמהא דא"ר חלבו הני מילי היכא דליכא פלטר ישראל התיר רבינו שמריה פת של גוי למי שהולך בדרך ועוד הביא ראיה מדתנן (דמאי פ"ג מ"א) מאכילין את העניים דמאי ואת האכסנאים דמאי ואף ע"פ שיש בו איסור דרבנן ע"כ:

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מאכלי עובדי כוכבים סימן קיב סעיף ב

יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחים פת מנחתום העובד כוכבים, במקום שאין שם נחתום ישראל, מפני שהיא שעת הדחק. (ו"א דאפילו במקום שפת ישראל מצוי, שרי) (ב"י לדעת המרדכי וסמ"ק והג"א ומהרא"י ואו"ה ריש כלל מ"ד). אבל פת של בעלי בתים, אין שם מי שמורה בה להקל, שעיקר הגזירה משום חתנות, ואם יאכל פת בעלי בתים יבא לסעוד אצלם. הגה: ולא מקרי פת בעל הבית, אלא אם עשאו לבני ביתו, אבל עשאו למכור, מיקרי פלטר, אף על פי שאין דרכו בכך. וכן פלטר שעשאו לעצמו, מקרי בעל הבית (כך משמע בב"י).

ש"ך יורה דעה סימן קיב ס"ק ז

וי"א כו'. במרדכי כתב הטעם לפי שאותן מקומות הנוהגין היתר היינו משום שלא נתפשט איסור פת של עובד כוכבים בתחלת הגזירה באותן מקומות לפי שפת של עובד כוכבים לא פשט איסורו בכל ישראל ולפ"ז משמע דאפילו פת של בעלי בתים מותר דהא לא נתפשט כלל איסור פת של עובדי כוכבים באותן מקומות וכן מוכח עוד במרדכי שם ע"ש ואף על גב דבירושלמי פא"מ אוסר פת של בעלי בתים וכן סוברים יש פוסקים הא אינהו נמי אסרי פלטר עובד כוכבים בדאיכא פלטר ישראל והיינו משום דס"ל נתפשט האיסור בכל המקומות אלא דחזרו והתירו משום חיי נפש פלטר עובד כוכבים היכא דליכא פלטר ישראל אבל מאן דס"ל דלא נתפשט האיסור באותן מקומות כלל בכל ענין שרי ובזה ישבתי שם על נכון מה שהתרעם הב"י על מ"ש הטור ולדעת א"א ז"ל אין חילוק כו' ושוב מצאתי און לי במ"מ ע"ש אבל מדברי האו"ה ריש כלל מ"ד והרב והעט"ז מבואר דאפילו אותן שנהגו היתר בפת פלטר אף בדאיכא פלטר ישראל אסורים בפת של בעלי בתים:

מטה יהונתן שם ד"ה ויש אומרים

עיי' ש"ך ס"ק ה. ולהרב רמ"א צריך לומר ודאי למאן דשרי בפלטר במקום שהפת ישראל מצוי הוא הדין פת של בעל הבית נמי שרי, ומשום דלא פשט איסורו, והא דלא הביא סברת היש אומרים אף בפת של בעל הבית היינו שאין רוצה לסמוך עצמו אסברת המרדכי לחוד אם לא בצירוף פת של פלטר כיון דרוב פוסקים סבירא להו דפת פלטר לא נאסר כלל רק פת של בעל הבית, אף דלא קיימא לן הכי מכל מקום בצירוף המרדכי יש לסמוך על עצמו, וק"ל.